

Faktor šlepanja

N. Raos

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb

Znete li što radi jača flota kad se hoće upustiti u borbu sa slabijom, a ova bježi? Prestići je ne može, jer slabije su naoružani brodovi uvijek brži. No nisu brži od razarača. Stoga zapovjednik jače flote odmah šalje svoje razarače u napad. Besmislen napad, rekli biste. Jer samo je jedno topovsko zrno s teške krstarice ili bojnoga broda dovoljno da razarač zbrise s površine mora. S druge pak strane razarač tim teškim jedinicama ne može ništa. Njegova topovska zrna ne mogu im probiti oklop, a uz malo umješnosti razarači se mogu držati na sigurnoj udaljenosti, dobro veći od dometa njihovih topova. Dakle, dok se slapovi od teških granata dižu oko razarača, njihovi slabašni plotuni padaju daleko iza brazde što je ostavlja protivnička flota.

Pa ipak, o napadu razarača često je ovisio ishod cijele bitke. Jer da bi se obranili od razarača, teški ratni brodovi moraju usporiti (radi boljeg gađanja), a to je upravo ono što protivnik želi. U trenutku kad svi topovi grme prema razaračima, oko njihovih se bokova već počinju dizati slapovi teških granata. Za prijenos vatre od razarača prema teškim neprijateljskim brodovima treba vremena, a za to vrijeme već se redaju pogoci, neki brodovi gore, drugi brodovi tonu...

Ove misli o ratovanju na moru uvijek mi dolaze na pamet kad na nekoj tablici uspješnosti, po nekom od tko zna kojih i tko zna kakvih scientometrijskih pokazatelja, vidim na vrhu nekog znanstvenika za kojeg po "njuhu" ne bih rekao da mu je tamo mjesto. Sad će čitatelj reći: odakle ti pravo da "njušiš" bilo koga, da ocjenjuje nekoga kako ti se sviđa. Ocjenjivati bez pokazatelja je subjektivno, pristrano, pa kad baš hoćeš čuti priču do kraja – i zlobno. Mi znanstvenici uvijek težimo objektivnosti, jasno definiranim i nadasve kvantitavnim pokazateljima. Samo, koliko tih pokazatelja ima? Mnogo, dragi moji čitatelji, mnogo. I oni međusobno mogu, ali ne moraju biti korelirani. Koji onda pokazatelj izabrati? Onaj koji ti paše.

Ipak, ne želim ovdje otvarati raspravu o vrednovanju znanstvenog rada, nego ću se radije usredotočiti na jedan drugi problem, problem na koji ukazuje već naslov ovog članka. To je problem šlepanja. Dakle, dva znanstvenika rade skupa, uvijek zajedno publiciraju – ali tko je od njih bolji? Broj radova, pa ni citiranost tu ne pomažu ništa, jer iz tih se pokazatelja ne vidi koliko je tko pridonio uspjehu zajedničkog posla. Utrošeno vrijeme? Ni to, jer često u znanstvenom radu jedna riječ vrijedi više od godine dana rada. Je li kriterij starost i ugled, naime treba li prihvatiti pretpostavke da mlađi radi po uputama starijega? Ne mora ni to biti, jer – i to se događa – starijeg znanstvenika mlađi mogu stavljati na svoje radove iz pristojnosti, po inerciji ili naprosto zato što moraju (on im je šef). Je li kriterij autorstvo, tj. tko je prvi, tko drugi, a tko treći autor? Ni to ne mora biti – jer poredak autora ne nekom radu više govori o

hijerarhiji uspostavljenoj u nekoj grupi, nego o pravom, prije svega znanstvenom doprinosu zajedničkom poslu.

Primjera za rečeno dalo bi se navoditi u nedogled. Znam za kolegicu koja je, već pred mirovinom, dobila priznanje za svoje najvažnije djelo u životu. A to djelo bila je knjiga koju je vani napisala u koautorstvu s najjačim znanstvenikom u svome području, u dobi kad još nije imala ni trideset godina. S druge pak strane, mnogi znanstveni članci imaju skrivene autore. Jednom mi se dogodilo da je stariji kolega odbio autorstvo (mada je mnogo doprinjeo kvaliteti članka), jer "da ionako već ima dosta radova." Najpoznatiji primjer takvog skrivenog autorstva sigurno je članak Stanleya Millera iz 1953. u kojem opisuje sintezu aminokiselina pri simuliranim uvjetima u pradaavnoj Zemljinjnoj atmosferi. Tek se tu i tamo, naime, spomene da je taj *experimentum crucis* zamislio i osmislio jedan drugi znanstvenik, naime Harold C. Urey. U nekoj bi drugoj konstelaciji, možda, Ureyevo ime stajalo uz Millerovo, u trećoj pak Millerevog imena ne bi ni bilo, nego bi mu Urey samo zahvalio na tehničkoj pomoći.

Takve su situacije uvijek mutne, nejasne i vode u potencijalne i aktualne sukobe. Dogodilo mi se i to da je moje autorstvo na članku dovedeno u pitanje jer sam "samo izmišljao posao". Znam pak jednu kolegicu koja je radila sinteze: za jedne nije dobila ni zahvalu, na drugima je pak – nimalo složenijima od onih prvih – doktorirala.

Unatoč svih tim nedoumicama oko autorstva i osobnog znanstvenog doprinosa, unatoč svim mjerenjima i premjeravanjima, ovim i onim indeksima, postoji jasan test znanstvene izvrsnosti svakog znanstvenika. Kada je nakon mnogo godina Albert Einstein govorio o tome zašto je uspio u annus mirabilis 1905., istakao je da ga može zahvaliti činjenici što je radio kao neznatan činovnik u patentnom uredu, jer mu je bilo uskraćeno mjesto na fakultetu. Veličina njegovih pet radova iz te godine nije samo u njihovom sadržaju, nego i u činjenici da ih je Einstein napravio sam, bez ičijeg poticaja i pomoći, kao jedini autor. Njegova mu otkrića nitko ne može osporiti, jer je njegov "faktor šlepanja", ma kako ga definirali, mogao biti samo jednak ničtici.

Sada je već svakom čitatelju jasno kako bi trebao izgledati test znanstvene neovisnosti. Kad čovjek ima napravljen ma i jedan rad u kojem je jedini autor, i ako se taj rad bavi onime čime se naš znanstvenik nije prije bavio, onda je sasvim očito da je riječ o jačom, samostojnom čovjeku, čovjeku za kojega se ne može reći da se šlepao iza bilo koga.

Ali to mogu samo krstarice. Razaračima je bolje da se sakriju iza njihove spasonosne vatre.